

Prirodopisno-natoroznansko polje.

Séverski jelen.

Kedór čita „Vertec“, ta se še opominja séverskega jelena, ki smo ga popisali v prvem tečaju. A danes vam hočem nekaj več povedati o tej prečudnej živali, katera je ljudém na séveru, rekše tam daleč na bregovih lednega morja, jedino bogastvo, veselje in ponos.

Séverski jelen je doječa žival, kakor naše domače govedo. Po vnénjem in po velikosti je podoben pravemu jelenu, a nij tako lep, tako tenek, gíbek in ponosen, kakor naš jelen. Noge so mu krajše in debelejšje, parklji široki, kakor kravji, telo zajétno in zatrepáno, a na glavi širocega gobca nosi rogove z odrastki; vsak odra-stek je na konci plòsk.

Séverski jelen živí v najsévernejših predelih po Evropi, Aziji in Ameriki. Tam gòri v najvišjem evropskem severu v švedskih pokrajinah so ljudjé, imenovani Laponcei, kateri séverski jelen za bi ni živeti ne mogli.

lága z vsem, česar jim je treba v življenje. Od njega dobivajo meso in mleko, kožo in kite, kosti in rogove. Pre-naša jim to-vôre ter vózi na sanéh gospodarja z družino in vsem dru-gim imet-kom. Brez njega bi ti séverci bili največji si-romaki; brez njega

Laponcei séverskega jelena samo vprézajo; a nekatera sibirská ljudstva ga tudi jezdarijo, da-si v jézo nikakor nij pripraven. Čudno je, ka séverskega jelena nij treba poprej nič váditi voznje; kar njemó ga ter v saní vpregó, in dobro je. A pómneti treba, da so te saní zeló različne od naših. Podobne so čolníču tenkih, upògnenih brezovih deščíc. V takih sanéh more sedeti samo po jeden človek, in ker so z jelenovimi kožami zadélane, zato se v njih vendar zeló dobro in gorko sedí. Pred popotnikom se navadno vózi kak Laponec naprej, da išče poti, če tudi vozijo kar prémó (na ravnost) po snégu, ne gledéč, kakšna so tla pod snegom. Po pečínah in jezerih se v sneg ob obéh stranéh pota zatíkajo brezove veje v znamenje, naj bi vsak po tem potu vozil, da se

tír ugládi in uterdi. Na treh ali štirih sanéh zadaj vozijo blago in živež potniku ter tudi često jelenom nekaj mah, ki ga povsod na severu obilo raste in je poglavitna hrana tem živalim.

Pet do šest mirijametrov pota séverski jelen s takimi sanmí v dnevi preíde brez nobene kvare. Primeri se tudi, posebno v sibirski zemlji, da se vprežeta v saní po dva jelena, katera po sedem do po devet mirijametrov prehodita na dan; a često se tako upéhata, da pogineta, če ju poprej ne zakoljó. Ako je séverski jelen jako truden, pade na zemljo ter se ne dá niti z mukami niti z udarci premakniti z mesta. Kedar je tako, tedaj Samojedi jelenu žilo prerézejo pod repom.

Navadno vozijo le z jeleni, ker so mnogo močnejši od košut, katere molzejo, kakor naše krave; samo da jim ne vléčejo vimena, nego toléčejo ga z dlanijo ter mleko potem samo teče iz nje; mnogo več ga otide mimovimena nego li v posodo; posebno se cedí po stegnih.

Zato se namolze jako malo mleka, in tudi to je tako nečisto in dlakóvito, da ga je treba precejati; a debelo sukno,

skozi katero se preceja, propušča tudi tanjšo dlako z mlekom vred, katero ne more baš imeti zeló vabljlivega lica. Vkus ima sladek in mastno je, kakor smétana. Po letu Lapenci od mleka delajo male, verlo nasítljive siréke, kateri so jim pozneje v

najbóljšo hrano. Meso in mleko séverskega jelena je poglavitni živež Lapencem.

Napósled naj še povem, kako lové severske jelene. V sibirski zemlji in v Ameriki te živali jeseni v velikih četah potujejo z višav doli v nižje gozde, kjer je več kermé a nij tolicege mraza. Ko pride zopet leto in ž njim kervopivne žužélke, vračajo se jeleni nazaj v góre. Ob tem času so meršavi in suhi ter po telesu imajo rano do rane, in zategadelj niti koža niti meso ne veljá. A drugače je po zimi, kadar jeleni pridejo z gór. Tedaj so lepo debeli in rane so se jim zacelile ter koža je zopet gladka. Sibircem in Indijanom v Ameriki ob teh dobah nastopijo zlati časi, katerih so se uže vse leto veselili. Lovci se poskrijejo po goščavi, najrajši pri kakej reki, kder vedó

da jeleni po navadi vodo preplivajo. Jeleni pridó ter vsa čreda se zapraší v vodo. Zdajci od vseh straní lovcí v čolničkih planejo ná-nje in s kíji tolkó po glavah ter sê sulicami prebadajo preplašeno zver. Hitro jih mnogo pobijó. A brez opasnosti ta lov nij. Jeleni se branijo z rogmí in zobmí ter tudi s prednjima nogama skačó na lahke čolne ter je izkušajo preveriniti. Lovec, padši iz čolna, težko se živ izmota iz tega klobka.

Razven človeka imajo ti jeleni še obilo drugih sovražnikov. Hudi volkovi so jim za petami; medved in ris je koljeta; tudi komarji in obádi je vse poletje zbadajo ter jim krí pijó, da jih od tega mnogo pogine.

Razne stvari.

Drobtine.

(Hervatje) so bili za kralja Serpimira v 850. letu po Kristu zeló krepek in močen národ po suhem in po morji. Bilo je na Hervatskem tedaj 5200 pomorščakov, 80 vélikih in 100 manjših vojnih ladij.

(Mílo ali žajfa) se dela ob lôju, pepélu in apnu.

(Simónida), vprašan, koliko časa je živel? odgovori: „malo časa a mnogo let.“

(Pervo fortepijano je izumil 1717. leta nekov Schroeder iz Hohensteina na Saskem.

(Največjo morsko globočino) cené dandenes na 12900 metrov. Globočino morja merijo s posebnim orodjem, ki se globokomer zove. Brookejev globokomer je v sedanjej dobi najbolj zanesljiv.

(Dunav) je največja reka v Avstriji; njen tek meri 140 mirijametrov.

(Nova mera.) Namesto dosedanjega bokala bomo imeli po novem letu liter, ki derží 1 1/2 masljeca menj od bokala; namesto poliča bomo imeli pol litra, ki je deseti del manjši od poldruzega masljica. — Namesto dosedanjega funta bomo imeli pol kilograma, ki ima tri in pol lota menj od dosedanjega funta.

Kratkočasnice.

* Ciganček je vprašal matere: „kateri dan je najdaljši v letu?“ — „Kedar nij kruha v hiži“, odgovori mati.

* Diják je vprašal Žida: „katera noč je najdaljša v letu?“ — „Kedar človek brez večerje spat leže“, odgovori Žid.

* Mati pozabi sínu dati mesa pri kosilu. Sin čaka in čaka ter napósled poprosi matere, da bi mu dala malo solí. „Čemú ti bode sol?“ vpraša mati. „Osolím si meso, katero mi daste“, odgovori sin.

* Previhan prosják vpraša bogatína, koliko laktíj (vatlov) sukna je Bogú treba v novo suknjo? Bogatin mu odgovori, da tega nihče ne more znati. „A jaz znam“, reče prosják, „toliko, kolikor meni, kajti sam je rekel: kar storite ubožcem, to ste meni storili.“

* Mati je 18letnemu sínu hotela tobak pristuditi in mu rekla: „Ljubi sin! ne puši tobaka, kajti nobeden človek, kateri tobak puši, ne učaka velíke starosti.“ A reče jej sin: „mati, kako li je to, da moj ded, ki ima zmiróm pipo v zobéh, ipak naveršil je uže 70 let?“ — „Ljubi sin!“ odgovori mati, „ako bi ded ne bil pušil tobaka, uže davno bi bil 100 let učakal.“